

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЧИННИКА З ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

А.О. Пархоменко,

Корпорація «Альтіс-Холдинг»

Обґрунтовано нове бачення інтелектуального чинника, який є сумою потенціалу і капіталу, а співвідношення між ними може бути еквівалентом оцінки ефективності та стабільності праці суспільства, організації або людини.

Ключові слова:
інтелектуальний чинник, інноваційна діяльність, соціальний потенціал, соціальний капітал.

Постановка проблеми. В економічній системі другої половини ХХ ст. відбулася зміна ролі чинників, що беруть участь у процесі суспільного виробництва. Помітним пріоритетом розвитку став інтелектуальний чинник, *інтелект* людини.

Капітал у традиційному розумінні, тобто в матеріально-речовій і фінансовій формі, перестав бути єдиною основою оцінки вартості комерційного підприємства. Сьогодні інтелектуальні активи все частіше виступають у ролі фінансових інструментів, за допомогою яких вирішуються фінансово-економічні завдання: підвищення ринкової вартості, стабілізація бізнесу, залучення інвестицій. Інтелектуалізація економіки стає об'єктивним процесом розширення умов використання творчих можливостей людей, надаючи праці інноваційного характеру, що в кінцевому підсумку забезпечує економічне зростання.

Суб'єкти економічної діяльності функціонують в умовах зміни самої системи цінностей суспільства, його соціального розподілу. Відбувається зміна місця і ролі *знання* в сучасному господарстві. Знання в новому його розумінні означає реальну потужну силу, засіб досягнення соціальних і економічних результатів.

Сьогодні роль знання в економічній діяльності зростає, випереджаючи значимість засобів виробництва і природних ресурсів. За оцінками експертів, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16% загального обсягу багатства кожної країни, природний – 20%, а людський чинник – 64%. У таких країнах, як Японія і Німеччина, частка людського чинника становить до 80% національного багатства [1]. Економічне зростання дедалі більше залежить від здатності людини формувати нові знання і застосовувати їх у житті, а іншими словами соціально-економічний розвиток країни залежить від інтелектуальних можливостей як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Розуміння ролі знання й уміння виробляти нове знання, здатність застосовувати його на користь людини і людства стає найактуальнішим завданням сучасної науки, насамперед економічної теорії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвинені країни світу вже давно усвідомили, що одним із головних стратегічних векторів розвитку є інтелектуальний чинник, умови його формування і використання. У сучасному соціально-економічному житті відбувається переорієнтація на цілі активної соціальної політики розвитку з пріоритетами соціальної сфери [1]. У цьому напрямі виконується багато науково-дослідних праць [1–5], хоча не мало питань, зокрема, щодо

трактування категорій «інноваційна система», «інноваційна економіка», «інноваційна діяльність», «економіка знань», «інноваційний чинник», «людський чинник» вимагають вивчення.

Процес інтелектуалізації суспільства стає основою побудови інноваційної системи, спрямованої на формування інноваційної економіки або економіки знань. Дослідження ролі і значення інтелектуального чинника в інноваційній діяльності створюють умови для розуміння внутрішнього взаємозв'язку між цими категоріями.

Мета статті – визначення складових структури інтелектуального чинника, їх наповнення і використання для оцінки ефективності функціонування інноваційної системи.

Аналізуючи шлях цивілізаційного розвитку людства, простежується чітка закономірність у прискоренні процесу постійного вдосконалення, підвищення індивідуальної і міжособистісної ефективності за рахунок збільшення частки інтелектуальної праці. Цей процес відбувається по спіралі безперервного прогресу, по осі удосконалення, яка приводить до трьох етапів розвитку: залежності, незалежності і взаємозалежності (визначення Стівена Р. Кові). На думку автора статті, така трактовка розвитку пояснює сутність і взаємозв'язок інтелектуального чинника з інноваційною діяльністю – основою стратегічного шляху формування економіки знань.

Кожен етап життєвого циклу становлення людини має певну парадигму розвитку. У дитинстві людина залежить від середовища: батьків, учителів, родичів та ін. На цьому етапі діє парадигма «ми – я», де «ми» – набагато більше, ніж «я». «Я» на цьому етапі формування людини майже повністю залежне від «ми».

Пізніше людина за рахунок зміни фізичного, інтелектуального, емоційного та фінансового станів стає незалежною або суттєво незалежною. Тому вона керується парадигмою «я». Вплив суспільства і сім'ї теж є, але «я» набагато більше, ніж «ми». На цьому етапі життєвого циклу людина сама вирішує свою долю, розраховує свої сили і можливості, сама приймає рішення і несе

відповідальність за них.

Інколи працює парадигма «я – вони». Людина такого типу звинувачує когось і перекладає відповідальність на когось. Парадигма «я» перспективніша, ніж парадигма «я – вони».

Утім, незалежність людини – це ще не вищий щабель росту і вдосконалення. Найпродуктивніша в сучасних умовах розвитку парадигма балансу «я» і «ми», заснована на концепції взаємозалежності, що є більш зрілою, прогресивнішою, проте такою парадигмою може користуватися тільки сильна й незалежна людина.

Розвиток сучасного соціуму вже перейшов до стадії взаємозалежності. Це пояснюється значним технологічним розвитком країн, а також зміною як ролі окремого члена суспільства, так і значення суспільства в нових умовах формування інноваційної економіки. Перехід до нового соціально-технологічного етапу розвитку відкриває безмежні можливості для творчості і прогресу всього суспільства і окремого його члена. Суспільство за рахунок інформаційно-телекомунікаційних технологій і мереж створює нові умови доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, сприяючи розвитку творчої праці як окремої людини, так і інтелектуального розвитку всього суспільства. Цьому процесу сприяє розвиток наукових досліджень і створення ефективної системи освіти і самоосвіти.

Парадигма балансу «я» і «ми» побудована на взаємодії і взаємозалежності двох систем: економічної (інформація – людина – знання) – парадигма «я» і соціальної (суспільство – людина) – парадигма «ми» [2]. На взаємодії економічної і соціальної систем, на «я – ми» – парадигмах формується інноваційна діяльність. Основою такої взаємодії і джерелом розвитку суспільства є інтелектуальний чинник, інтелект людини. Оскільки людина є центром як економічної, так і соціальної систем, питання взаємозв'язку інтелектуального чинника з інноваційною діяльністю вимагає ретельних досліджень. Для подальших досліджень слід насамперед визначитися з деякими термінами і словосполученнями, використаними в представленій статті в авторському розумінні їх значення:

інноваційна система – це взаємодія економічної і соціальної систем;

інноваційна економіка, або економіка знань – це галузь знань і виробництва, яка в комплексі вивчає теорію і практику взаємодії економіки інформації, економіки знань і економіки новацій, досліджує особливості розвитку кожної і визначає наявність спільних рис і взаємозалежності, знаходження оптимальних умов соціально-економічної взаємодії між ними [2];

інноваційна діяльність – це процес створення умов для творчої праці людини і перетворення творчого продукту в продукцію за рахунок організації ефективного управління на всіх стадіях функціонування інноваційної системи;

інтелектуальний чинник – це рушійна сила процесу або системи, яка базується на інтелектуальних можливостях людини. Складається з потенціалу (можливостей) і капіталу (оціненого результату праці) людини, таким чином, інтелектуальний чинник можна розглядати як суму потенціалу і капіталу.

Потенціал – можливість для отримання результату праці. Переведення потенціалу в капітал вимагає реалізації як мінімум трьох вимог: *наявності знання, уміння їх реалізувати і бажання це зробити*. Потенціал можливо розглядати і оцінювати як на рівні окремої людини, так і на рівні організації або суспільства в цілому.

Більш складним і багатограним є поняття капіталу.

На думку автора, капітал – це результат праці, оцінений еквівалентом порівняння (грошовим, натурально-предметним, моральним, освітнім, політичним, управлінським тощо).

На будь-якому етапі розвитку людської цивілізації як в оцінці всього суспільства, так і в оцінці діяльності окремого члена суспільства завжди є потенціал і є результат праці (капітал), завжди існує проблема уміння використовувати такий потенціал.

Між потенціалом і капіталом, або оціненим результатом праці, завжди існує динамічний взаємозв'язок, який реалізується системами управління і самоуправління, якщо йдеться про людину. Перекося в одну зі сторін призводять, як правило, до значних втрат. Для досягнення стабільного функціонування суспільства, організації чи людини має бути баланс між результатом праці і потенціалом. За орієнтир можна взяти таке співвідношення:

$$C = P/P,$$

де: C – стабільність і ефективність праці; P – результат праці; P – потенціал суспільства, організації або окремої людини.

$P = E + Z$, де: E – ресурси; Z – засоби праці.

$E = M + K + L$, де: M – матеріальні (фізичні) ресурси; K – когнітивні ресурси (відносини, норми, поведінка, цінності, довіра); L – людські ресурси. За одиницю виміру можна взяти бальну систему експертних оцінок або самооцінку, коли людина сама себе оцінює за обраними критеріями.

На думку автора, ефективна і тривала праця для соціальної системи при співвідношенні результату праці і потенціалу може бути більше одиниці. Коли зазначене співвідношення менше одиниці, це свідчить про неефективне використання суспільного накопичення. Співвідношення результату праці і потенціалу може бути використано як орієнтир для оцінки ступеня побудови системи управління інноваційною діяльністю. Співвідношення потенціалу і результативності праці на рівні суспільства є відображенням сутності інноваційної діяльності, а на рівні життєдіяльності окремої людини – показником стабільності й успішності індивідуума.

Співвідношення потенціалу і капіталу є узагальненою характеристикою будь-якої системи, а знання кількісного показника такого співвідношення характеризує відповідну стійкість системи в умовах її існування, а якщо це стосується соціальної системи, то ефективної і тривалої праці.

Розглядаючи внутрішній взаємозв'язок між інноваційною діяльністю і інтелектуальним чинником, варто зауважити, що в ході створення інноваційної розробки відбувається трансформація потенціалу, закладеного в інтелектуальному чиннику, в інтелектуальний продукт та втілення його в інноваційному продукті. Таким чином, баланс між бажанням отримати високі результати праці сьогодні і бажанням такий саме результат мати в майбутньому досягається за рахунок постійної уваги до процесу формування потенціалу суспільства, організації чи окремої людини. Цю частину завдань на рівні держави має виконувати соціум. Баланс між результатом праці і можливостями конкретної соціальної системи формується відповідною системою управління чи самоуправління залежно від об'єкта діяльності.

Інноваційний процес – багатоступеневий процес, в якому беруть участь як автор знання, так і той, хто займається бізнесом, виробництвом і ринком збуту. У поєднанні можливостей різнопланових спеціалістів для вирішення складних проблем чітко проглядається необхідність поєднання індивідуальної і соціальної складових.

Основою як інтелектуального чинника, так і інноваційної діяльності є творча праця людини. Соціум створює умови (потенціал) для творчої праці, а людина є творцем нового, вона створює нові знання, які є основою соціально-економічного розвитку, людина є автором створеного капіталу.

Дослідження особливостей формування інноваційних процесів на базі взаємодії економічної (інформація – знання) і соціальної (суспільство – людина) систем дають можливість сформулювати завдання людини і соціуму [3]. Людина має створювати знання, які є капіталом, а соціум має створювати умови для праці окремого члена суспільства, формувати потенціал. Спільний результат залежить від створених умов доступу до інформації (мережі,

канали зв'язку, інформаційні ресурси, Інтернет тощо).

Принциповим на сучасному етапі розвитку є те, що у спільний результат включається не тільки автор ідеї майбутньої технології, а й весь ланцюг виробництва знань, суспільство поєднує процес виробництва творчого продукту з процесом виробництва наукоємної продукції.

Отже, інноваційна модель соціально-економічного розвитку – це новий формат взаємовідносин суспільства з творчим індивідом. Інноваційна економіка – це результат активної взаємодії соціальної і індивідуальної складових.

На рівні суспільства визначити потенціал інтелектуального чинника можливо шляхом оцінки розвитку суспільства.

У формуванні потенціалу соціуму беруть участь майже всі сфери діяльності, але провідну роль в інноваційному розвитку відіграють когнітивні (відносини, норми, поведінка, цінності, довіра) та структурні складові (мережі, асоціації, інститути, правила і регламенти, що регулюють їхню діяльність) [1].

До структурних складових соціального капіталу відносять наступні сфери діяльності:

- інформаційно-комунікаційні технології;
- наукові дослідження, новації (науковий потенціал);
- освітянські послуги і навчання (людський потенціал);
- інформаційні ресурси (інформаційний потенціал);
- високотехнологічне виробництво (виробничий потенціал).

Крім того, розвитку інноваційної системи сприяє група невеликих підприємств, які обслуговують і сприяють формуванню інноваційних процесів: технопарки, наукові парки, технополіси, центри інноваційного розвитку, кластери тощо (див. таблицю).

Таблиця. Підприємства, установи та організації, що забезпечують розвиток інноваційної діяльності в регіонах України (на 01.01.2009 р.) [4]

Інноваційна структура	Кількість
Технологічний парк	16
Інноваційний бізнес-інкубатор	24
Інноваційний центр	15
Центр комерціалізації інтелектуальної власності	14
>> >> інновацій та трансферу технологій	4
>> >> науково-технічної і економічної інформації	14
Науковий, навчальний центр	3
Навчальний науково-виробничий комплекс (центр, дільниця)	4
Інвестиційний (інноваційний) венчурний фонд	1
Небанківська фінансово-кредитна установа	15
Науково-впроваджувальне підприємство	21
Консультаційний центр	2
Дослідницький центр з питань інновацій	4
Громадська організація	6
Інше	4
Всього	147

Як когнітивні, так і структурні складові формують умови для активної творчої праці окремої людини. Розглянемо, яку роль відіграє і на яку мету спрямована когнітивна група чинників.

Джеймс Клоумен дію цих чинників відніс до категорії «соціальний капітал». За його визначенням соціальний капітал є потенціалом взаємної довіри і взаємодопомоги. Довіра формується у міжособистісних відносинах: зобов'язання і очікування, інформаційні канали і соціальні норми тощо [5]. Соціальний капітал проявляється в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, культура, освіта, зв'язок, ресурси, соціальні норми і довіра, що створюють умови для координації і співпраці заради взаємної вигоди.

Соціальний капітал – це соціальний об'єднувальний інструмент, що дає змогу мобілізувати додаткові ресурси відносин на основі взаємодовіри людей, це здатність індивідів використовувати обмежені ресурси за рахунок свого членства у певній соціальній мережі або ж ширшій соціальній структурі. Здатність нагромаджувати соціальний капітал не є індивідуальною характеристикою особистості, це – особливість тієї межі відносин, що вибудовує індивід, тобто соціальний капітал – це результат участі людини в соціальній структурі [5].

На думку автора, всі ті чинники, які Джеймс Клоумен відносить до соціального капіталу, доцільно віднести до соціального потенціалу, який ще треба реалізувати в капітал.

Соціальний потенціал як елемент функціонування соціально організованої суспільної системи не може знаходитися в приватній власності, тобто є суспільним благом, оскільки соціальний потенціал формується за рахунок частини результату праці кожного члена суспільства. Частина індивідуальної праці обов'язково передається суспільству або за допомогою податкової системи, або за особистим рішенням автора знання шляхом оприлюднення створеного знання.

Соціальний потенціал за рахунок створення додаткових спільних соціальних можливостей значною мірою сприяє формуванню інноваційної економіки, яку можливо розглядати як результат спільної (індивідуума і соціуму) праці, спрямованої на доведення ідеї винахідника до випуску високотехнологічної продукції.

Оскільки умови формування економіки знань залежать від розвитку суспільства і праці окремих членів суспільства, від злагоджених дій, які в свою чергу формуються системою управління, то соціальна довіра є надзвичайно важливою умовою функціону-

Ось чому когнітивна складова відіграє значну роль у побудові національної інноваційної системи. В основі сучасного цивілізаційного соціально-економічного розвитку знаходяться знання, які створює людина, переробляючи інформацію, а тому всі основні структурні складові соціального розвитку спрямовані на інформаційну компоненту, яка є базою для створення людиною нових знань. Кожен напрям діяльності має свою мету і спрямований на виконання своєї і тільки своєї функції, але обов'язково пов'язаної з інформацією. Саме з цієї точки зору і варто розглядати внесок структурних складових соціального капіталу в процес формування інноваційної економіки.

Структурна складова соціального потенціалу – це сума складових, побудованих на міцних зв'язках між елементами, спрямованими на творчу працю людей. Каталізатором успішного розвитку структурної мережі є поєднання можливостей, які створює держава, формуючи розвинене науково-методологічне, інформаційне середовище інфраструктурної підтримки, з бажанням його учасників досягти синергетичного ефекту за рахунок появи і використання нових можливостей, які стають основою в процесі обміну інформацією між членами суспільства.

Таким чином, на формування можливос-

тей (потенціалу) суспільства впливають дві групи складових: творчо-заохочувальна, яка формує довіру в суспільстві (когнітивна), і структурна складова, яка формує нову людину і створює вигідні і зручні умови для творчої праці. За допомогою оцінки потенціалу суспільства і результату праці з'являється можливість здійснювати моніторинг стану розвитку інноваційної діяльності.

На базі введених визначень термінів «потенціал» і «капітал» відкривається можливість формування нового підходу до створення механізму економічного управління як процесом створення і використання інтелектуального чинника на рівні можливостей (потенціалу) і конкретного результату (капіталу), так і процесом інноваційної діяльності.

Висновки. Аналіз еволюційних змін поглядів вчених на роль і значення людини довів, що інтелектуальний чинник у сучасній соціально-економічній системі має стадії розвитку у вигляді залежності, незалежності та взаємозалежності. Інтелектуальний чинник можна розглядати як суму потенціалу і капіталу суспільства, організації або людини. Співвідношення капіталу і потенціалу можна взяти за показник оцінки ефективності праці суспільства, організації або людини.

Література

1. Федулова Л.І. Економіка знань: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / НАН України; Ін-т екон. та прогноз. України. – К., 2009. – 600 с.
2. Пархоменко О.В. Інформація і знання: взаємозв'язок: Монографія. – К: Держ. ін-т інтел. власності, 2010. – 268 с.
3. Пархоменко О.В. Теоретичні основи системи «Інформація – знання»: Навч. посібн. – К.: Держ. ін-т інтел. власності, 2008. – 172 с.
4. Шовкалюк В.С. Развитие инновационной инфраструктуры и сети трансфера технологий в Украине // Современная инновационная политика: состояние, проблемы и перспективы развития: Материалы III Междун. форума, Днепропетровск, 19–20 ноября 2009 г. – С. 22–40.
5. Coleman J.S. Social Capital in the Creation of Human Capital // American Journal of Sociology, 1988, n/94. – P. 95–120.

А.А. Пархоменко

ВЗАИМОСВЯЗЬ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ФАКТОРА С ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Обосновано новое видение интеллектуального фактора, который является суммой потенциала и капитала, а соотношение между ними может быть эквивалентом оценки эффективности и стабильности труда общества, организации или человека.